

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 6. ФЕБРУАРА 1894.

ПЕСНИШТВО

СЕЋАМО СЕ

Пуна совра, друштво одабрано,
 Спомиње се једно име славно,
 Име, које сваки Србин шује,
 Пола века што се свуда чује;
 Драги камен, који много вреди,
 Један цветак, што нигда не бледи;
 Светла искра огња вечитога,
 Јасно ехо неба великога.
 Бранко, Бранко, тебе се сећамо,
 Твом имену ми песме певамо.
 Сећамо се твојих првих дана,
 Кад је твоја душа раздрагана
 Усклинула необичним гласом
 Као море са бујним таласом;
 Па из сваог сада српског краја
 — К'о у твоме колу што с' набраја —
 Шаљемо ти ми поздраве ове,

Одзивамо с', кад нас Бранко зове.
 Млад свет српски сећа с' без престанка
 Твоје песме „ђачкога расанка“,
 Па весело попева и пије,
 Ту је песма, ма да тебе није.
 А ми, старци, који смо те знали
 И са тобом лепо друговали,
 Сећамо те с' често са сузама.
 За што ниси јоште међу нама?!
 Ти си песник целог Српства био,
 Сваки Србин теби беше мио,
 Певао си у песми Србинство,
 Гајио си слогу и јединство;
 За то Српство кроз многа столећа
 Тебе, Бранко, свагда ће с' да сећа.
 Твој те народ међу звезде диже —
 Е па дотле — а куда ћеш више!

Љубомир П. Ненадовић

*

Љуби је, срце моје, и даље силно и страшно
 И веруј у љубав њену и свете жеље тајне,
 Као што поклоник смерни верује у небо јасно
 И светлом занесен маштом светове снева сјајне.

Не дај да икада туга ведре ти наде смрачи
 Ни да ти црна сумња у слатки занос крене,
 Већ поштуј њену чедност, што свету надземност значи,
 И страсном опевај песмом рајске красоте њене.

Ал ако једном пако и на те клетву спусти
 Па видиш све то да је сам сан и лажна боја:
 Ти презри грех и порок и мани живот пусти
 И тад за навек стани и ти и песма моја...

Јов. А. Дучић

УПРАВНА СЛУЖБА

СЛИКА ИЗ ЧИНОВНИЧКОГА ЖИВОТА

«Едимо једно вече ја и мој — могу рећи — најбољи пријатељ од мале малени, па размишљамо и говоримо о прошлости својој. Управо он говори, а ја само тувим, тувим и пазим, да ми која не замакне, па ћу прве доколице скупити све под перо.

А ево, шта ми је говорио :

«Лепо је, вели, световао мене мој покојни дед — Бог да му душу прости! — »Буди ти, синко, поп. Нема ти од од тога мирнијег и угоднијег живота. Очитах недељом и свецем своје »паки паки«, па си онда опет слободан недељу дана. А родила чија њива или не родила, кад дође јесен, попов таван опет пун. Остави се ти високих школа и наука, па сад, кад свршиш гимназију, да те водим владици на благослов, а на јесен, у име божје, у богословију. Не ће проћи ви четир године, а ти ћеш већ бити свој господар!«

«Јесте, сад увиђам, да је мој покојни дед имао право, и сад бих га радо послушао, али — протрч', зече!

«Мени се у оне младе луде године чинило, да је попу сувише пауско заокружено поље за јавни рад. А мене је живо срце вукло на какво поље, којем је ивица за небесно обзорје прирубљена; па на том бескрајном, безграничном пољу да развијем сву бујну снагу своју у корист васцелог рода мога; *васцелог човечанства!*... А шта ми је једно село? Попнеш се на подобар стог, па видиш, довикнеш и у ону чергу на крај села. Али видиш, преко свога хатара, још и више села. Па још даље онамо видиш само светле крстове и крстиће на танким кулама, света обележја људскога становања, И у оним селима живе, муче се, страдају и болују људи. Рад си, попе, и онима тамо да помогнеш, али не можеш, јер онај свет онамо живи изван твога узаног делокруга.

«Па онда буди поп!

«Парип од мејдана не води се у сувачу да онде у опредељеном кругу гази једним те једним стопама док не лише, него се витла по јуначком тркалишту, по бојном пољу, преко грмља и камења и вртоглавих провалија. Згине ли, име ће му се спомињати док траје јунаштва!

«Моја неодољива жеља, да од користи будем васцеломе човечанству, и моја заносљива

машта, која ми је друштво човечје и мој рад у томе друштву све у самим песничким сликама приказивала, не дадоше ми да примим лепе савете мога доброга деда, већ ти ја одох да учим »високе« науке. Прво сам изабрао био лечништво; али сам набрзо смотрио, да се та наука више ослања на помоћ природе, него на своју моћ. Грозио сам се од помисли, да човек под мојом негом умре од какве болестице, којој мајка природа има у тајној лекарни својој готова лека, само што лечничка наука још није наишла на тај лек.

«Бадиш се на учење правних наука. Ово ће, мишљах, бити погодно поље за мој јавни рад. Бити бранич личне и имовне сигурности; бранити правду и слободу од насилничких нападаја; борити се са силницима за народна права, притицати у обрану слабу и немоћну против обести и самовоље; једн м речи: бити заступник и борац правде против неправде.

«Има ли племенитијег рада од овога?

«Моје ђаковање на великој школи још јаче ме учврстило у томе мишљењу мом; још лепше идеале ми створило о задаћи мојој у јавном животу. И ја сам на послетку, заокружен тим идеалима, ступио у практични живот.

«Мој принципал — чувен адвокат — код којег сам ступио био у праксу, брзо ме је заволио, видећи, како се ја свом оданошћу узимам за сваки предмет, који ми је поверен; а за кратко време сам стекао наклоност и у судија, пред којима сам принципала свога замењивао у разним парницама. Ја сам уживао у расправљању сваковрсних правних питања пред судовима. Био сам, Бог зна како, задовољан, што сам изабрао ту струку. Али то моје задовољство не потраја ни пуну годину дана. Оно је бивало, до душе, и за ту годину дана појава око мене, које су вређале моје правно и хуманитарно осећање, али ме нису никада тако дарнуле, нису тако одлучно кидисале на моју душу, као ова, што ћу је сад испричати.

«Ја, за ту годину дана мога практиковања, нисам никад имао оврху, нити сам уопште видео, како се спровађа судска оврха. Тај су посао обављали преписивачи, којих је увек било по три четир у писарници мога принципала. Али се догоди један пут, да сам и ја

морао ићи на некакву оврху против ратара, који је узајмио био новаца од јуде на вуну, па му је јуда већ и овце продао, а тражбина му још није била потпуно намирена.

У дужника кућа опала; окна на прозорима хартијом излепљена; на наслону у дворишту нема већ ни крова ни рогова, само стоје четир храстова стуба и на овима четир греде, као напуштена вешала из »добрих старих« времена.

»Па зар се у овој кући још може наћи што за пленидбу?« упитах егзекутора, кад крочисмо у двориште.

»Истерао сам ја већ много новаца из ове куће!« рече овај са неким себезналим поносом.

Кад у кућу — она иста сиротиња, што и на дворишту; а посред те сиротиње стоји погурена старица, и око ње четворо петоро ситне деце као пискови у оргуљама. Тек једно другом раме да домаши.

Баба огрлила четврт окорела хлеба, па се напиње да одсече сваком детету по залогај. Шкрипи нож у тврдом хлебу — кожа ти се жежи. А деца, кад смотрише нас, сабише се уз бабу као пилићи уз квочку, кад кобац прелети.

«Баба, где ти је син?» запита егзекутор, па се посади за сто, рашири пред собом списе, па оде говорити баби службеном озбиљношћу, чега ради је дошао, и не чекајући одговора на своје питање.

Ја сам за то време из прикрајка посматрао ту погурену старицу и преплашену пиљез око ње, па сам замишљао себе у њихову јадном положају. Мозак ми је вррио у глави, а крв ми је у срцу хладнела.

»Дакле, баба, хајде плати ово, што сам ти нарачунао.«

»А од куда ћу, јадна мајка, кад нам је јуда продао већ и црно испод нокта! Та платили смо му већ три пут онолико, колико нам је узајмио, па зар му још није доста, не најео се!«

Баба се удари шаком у прса, а деца завришташе — камен би омекшао.

Мене стегну у грлу, а тај врисак ми нагна сузе на очи.

»Е, онда ћемо пописати и однети све, што нађемо у кући!« — загрме озбиљни глас егзекуторов.

»Не ћемо ништа!« откиде се мени од срца. »Овде нема ништа за пленидбу.«

Пођем миловати децу и обрицати им, да

ћу ја већ дати ономе гадном јуди, што је послао на њих овога брадатог господина, и тутнем у ручицу сваком по новчић.

Деца се брзо приљубише к мени. Оно најмање девојче од две године, обвило ми се ручицама око колена, па нешто гуче, а паметне очице упрло ми у зеницу, као да би и оно хтело да ми захвали.

У томе и записник беше састављен, те хајд', машући рукама, од куда смо и дошли.

Кад изађосмо на улицу, а егзекутор ће к мени:

»Мој господине, тако се не егзекуира!«

»Па видели сте, да нема ништа за пленидбу.«

»Та само да сте ви заискали да испремењем сламњаче у постељи, или да трансфериршемо — нашло би се ту банака!«

Од тога сам часа омрзнуо тога човека и све егзекуторе на свету Последњи хлебац!

Испричам принципалу све како је било, а он се насмеши, видим: и право му је и није. Па ме онда пође световати и говорити, како то не ваља бити сувипше мекана срца; како адвокат увек мора имати пред очима само интерес своје странке; како то и интерес самога адвоката захтева, јер — вели — »није главно добити парницу, него је главно добивена права странке осигурати: досуђену тражбину утерати. То је управо оно, што подиже адвокату углед и — клијентелу. А човекољубље? . . . Где је било ваше човекољубље према странци, коју сте код те оврхе заступали? . . . Сиротиња? — Сиротиња! . . . Сиротиња и благостање живе једно од другог. Једно другом је и узрок и последица. Знате ли ону чивутску: не може се један подићи док други не падне? Тако се рађају у животу разни сукоби, а ти сукоби — дају хлеба адвокату. Па како ће то и вама бити хлебац« — заврши мој принципал, смешкајући се — »то треба да се привикнете и на неугодности оврхе.«

Зинуо сам од чуда, кад чух, да ће ми то и хлебац бити Морам признати, да ја до тога часа нисам ни размишљао о насупном хлебу свом. Ја сам само о томе разбијао главу, како ћу остварити своје идеале; како ћу друштву човечјем бити од користи. А хлебац, то је нешто . . . нешто . . . но, па просто нешто, о чему ја донде ни мислио нисам!

Нисам дуго морио памет питањем: шта ћу и како ћу. Пред очима ми је непрестанце леб-

дела она погурена баба и њена полунага унучад. Брзо сам се одлучио. — С Богом, адвокатице, ја ти хлеба не окусих! Нека га једе, коме прија, а ја одох у управну службу.

Управна је служба поље — не можеш га прегледати. Ја сам се свом снагом, пун одушевљења, латио рала и мотике, да то поље обрађујем. За углед су ми служили најбољи радници на том пољу. Ја не хтедох остати иза њих. Истерао сам многе бразде. Одблесак им огледа ми се на челу. Али што даље, то све чешће почех опажати, да ми плуг за какав камен загне. На питомом, плодном пољу камење! Као да га ђаво преко ноћ овамо наноси. Мучиш се, зној те пробије, док га одваљаш онамо, где му је место. Не уклониш ли га на брзо из бразде, закоте се под њиме змије и гуштери, па сикћу на те, да ти је гадно проћи крај њих. Буде година — превлада чкаљ, да се човеку чак у врат увуче. У чкаљу се осили хрчак, па на сваком кораку фрчи на тебе, да може, у очи би ти скочио, што га прогањаш и не даш му да напуни своју јазбину зрном са општега поља. Наиђе ли кишовита година, онда никада мотике из руку, већ стој, да кртине таманиш. Ово ти је највећи гад на свету; а не можеш јој лако стати на реп, дабогме, кад испод земље рије. Док једну ривотину заравњујеш, не знаш, да ли ти друга не рије под ногама.

Ја сам на томе пољу јавнога рада свога стекао много, али понајвише горка искуства. Уверио сам се, да савестан управни чиновник може, као мало који човек, користити ономе друштву, које спада у оквир његова делокруга. Али сам се уверио и о томе, да се баш управноме чиновнику чини највише сметња у јавном раду његову. А ово се не да разјаснити другим чим но тиме, да се интереси појединаца

(Наставиће се)

врло често сукобљују са јавним, општим интересима, које управни чиновник заступа, а којима појединци претпостављају своје интересе.

Књиге мудрих људи кажу, да зачетак селима и градовима лежи у томе, што се људи из осаме своје почели прикупљати у здружене гомиле за то, да тиме лакше могу очувати своју личну и имовну безбедност. Али нам се у практичном животу показује друга сврха томе гомилању људства у заједничка насеља. Изгледа, као да се људи за то збијају један уз другог, да у тој гунгули лакше могу харати и варати један другог. А што је већа така заједница, што је већа општина, тим више има у њој разних друштвених болести, које управни чиновник има да лечи.

И опет би, и крај свију друштвених болести, могло човек у општем интересу успешно радити на управном пољу — само кад не би ђаво сваљивао на њ оно камење, и кад се не би у њему легле змије и гуштери, хрчци и кртине и други гад.

Смишљао сам више пута да се латим другог посла. Али не иде. Уложио сам — као што би рекао какав грк — сав капитал свој у тај рад: уложио сам најлепше године своје у њега. А у бабино се лето већ ни ситна проја не сеје.

И тако ти, ето, као већник у управи једне повеће варошице трајем дане, ринтам и теглим до божје воље. Обе руке пуне посла, а нити ми се види рада, нити каква успеха. Од мојих идеала ни да би један био остварен! Са многима сам већ и раскрстио коначно. Паштим се, да савесно одговорим својој дужности, а у празне часе слушам врапце како цвркућу на крову, и букаче, како празним обећањима усрећавају просту светину.

Милан Андрић

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ
ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

VI Нова фантазија беспослена човека
— Да вам није рђаво? — упита уплашено Вељчаинов; — наредићу да се заустави и да се донесе воде...

Она подиже очи на њ и погледа га својим жареним, пуним укора погледом.

— Куда ме водите? — упита га оштро и кратко.
— У врло красну породицу, Лизо. Они су сад

на свом веома лепом летњиковцу; тамо има пуно деце; они ће вас тамо волети, они су врло добри... Немојте се на мене срдити, Лизо, ја вам желим добра...

Да га је когод од његових познатих могао у овај пар видети, изгледао би му зацело веома чудан.

— Како сте — како сте — како сте... у, како сте зли! рече Лиза, гушећи се у сузама и севајући па њега својим ражљућеним прекрасним очицама.

— Лизо, ја...

— Ви сте зли, зли, зли, зли!

Она је кршила руке а Вељчаџинов се нашао у чуду.

— Лизо, мила Лизо, да ви знате у какво ме очајање доводите!

— Је л' то истина, да ће он сутра доћи? Је л' истина? — запита она заповедајући.

— Истина је, истина! Ја сам ћу га довести; отићи ћу по њега па ћу га довести.

— Превариће — прошапута Лиза, обарајући очи доле.

— А зар вас он не воли, Лизо?

— Не воли ме.

— А је ли вас карао?

Лиза га погледа мрачно и ућута. Окрену се од њега и ћуташе упорно. Он је поче разговарати, говораше јој са жаром; био је као у грозници. Лиза га слушаше неверљиво, намргођена, али га ипак слушаше. Њена пажња га врло обрадова; чак јој започе тумачити, шта је то човек пијаница. Рече јој да ју врло воли и да ће пазити на оца јој. Лиза на послетку подигне очи и пажљиво га стане гледати. Поче јој причати, како је познавао још њезину мамашу и опази да се интересује за његово причање. Мало по мало па поче и одговарати на његова питања — али опрезно и кратко, још увек упорно. На главна питања ипак не хтеде ништа одговарати; упорно је ћутала о свему, што се тиче њених досадањих одношаја према оцу јој. Говорећи с њом, узео је Вељчаџинов њезину руку у своју и она је не трзаше натраг. Девојчица у осталом није баш са свим ћутала; ипак се могло разабрати из њених нејасних одговора, да је оца више волела него мамашу, јер је и он њу више волео, него мамаша; али кад је мамаша умирала, да ју је врло много љубила и плакала, кад су сви изишли из собе, а њих две остале саме... и да она сад њу волије више него све на свету, и сваку ноћ да је воли више него све на свету. Ну девојчица беше у истину горда: чим је опазила да се проговорила, она на једаред опет заћута; и онда чак пакосно погледа на Вељчаџинова, који ју је навео, да се проговори.

Пред крај пута беше њено истеричко стање скоро са свим попустило, али беше постала ужасно замишљена и гледаше преда се плахо, натмурено са хотимичним, суморним упорством. Што се тиче тога, да је воде у туђу кућу, у којој никад није била, није ни мало била збуњена ни забринута. Вељчаџинов је видео, да је мучи нешто друго; он је нагађао да ће бити, да се стиди њега, и да се стиди нарочито због тога, што ју је отац тако лако с њим пустио, што ју је скоро рећи бацио њему на руке.

„Мора да је болесна — размишљаше он — и то можда врло болесна; њу је измучила... она пијана, подла ствар! Сада га разумем“. За тим поче журити кочијаша; полагао је наду на летњиковац, на ваздух, на врт, на децу, на нови, непознати живот а после... Ну о том, шта ће бити после, није ни мало двоумио; пред њим беху пуне, јасне наде. Али једну ствар је знао са свим добро и то, да још никад није доживео тога, што сад осећа, и да ће му ти осећаји остати целога живота! „Ето смера, ето живота!“ помишљаше са одушевљењем.

Многе му мисли у овај мах пролетаху главом, али се он не заустављаше на њима и упорно избегаваше, да се упусти у појединости: без појединости све изгледаше јасно, све беше неоспорно. Главни план његов се сложио сам од себе: „моћи ће се ваљда сједињеним силама упливисати на оног отпадника — сањаше он — да остави у Петрограду Лизу, код Погорелцевих, и ако из почетка само на неко време, на одређен рок, и да оде сам; а Лиза да остане мени; ето то је све, шта ми треба више? И... и на послетку он и сам то жели; иначе што би је мучио“.

На послетку стигоше. Летњиковац Погорелцевих беше заиста прекрасно местанце; пре свега изиде им у сусрет живахан чопор деце, који се сјатио на степеницама летњиковца. Вељчаџинов већ дуго времена није долазио амо, и за то се деца силно обрадоваше, јер су га врло волела. Пре но што је изишао из кола, почеше му довикивати старији између њих.

„А шта је са процесом, шта је са вашим процесом?“ То прихватише и млађе малише, па са смехом кричашу уз старије. Обично су га код Погорелцевих дражили процесом. Али кад деца видеше Лизу, одмах се поредаше око ње и стадоше је посматрати са ћутљивом и пажљивом дечјом радозналошћу. Изиде и Клавдија Петровна а за њом њезин муж. И она и муж споменуше од прве речи, смејући се, процес.

Клавдија Петровна беше госпођа од својих тридесет и осам година, пуна и још доста лепа бринета са свежим и руменим лицем. Муж јој имађаше

педесет и пет година, беше човек уман и окретан, али пре свега добричина. И њихова кућа беше у потпуном смислу „као рођена кућа“ за Вељчаџинова, како се он сам изражаваше. Али ту беше још нешто по зади: пре једно двадесет година у мало што није Клавдија Петровна пошла за Вељчаџинова, који је тада био још скоро дечак, још студент. То беше љубав прва, жарка, смешна и врло лепа. Али се на послетку свршило тим, да је Клавдија пошла за Погорелџева. После пет година се опет сретеше и све се свршило искреним, тихим пријатељством. У њиховим одношајима се за свагда одржала нека топлота, нека особита светлост, која је озарила те одношаје. У успоменама Вељчаџинова беше у овом случају све чисто, неприкорно, и тим му милије беху те успомене, што су оне биле једине, које су имале та својства. Овде у овој породици беше он простосрдачан, најиван и добар, није се никад претварао, признавао је све и исповедао све. Много пута се клео Погорелџевима, да ће само још неко време живети у свету, а онда да ће прећи са свим к њима и живети непрекидно с њима у заједници. У себи је мислио о тој ствари са свим озбиљно.

Он им подробно исприча о Лизи све што је било потребно; али довољна беше већ његова молба, без сваког даљег разлагања. Клавдија Петровна изгрли и ижљуби „сиротицу“ и обећа да ће чинити од своје стране све, што буде могла. Деца прихватише Лизу и одведоше у врт, да се играју. После пола сата живахна разговора Вељчаџинов се диже и поче се опраштати. Био је тако нестрпљив, да му се то могло читати на лицу. Сви се зачудише: није био три недеље и сад иде после пола сата. Он се смејао и клео се да ће сутра опет доћи. Опасише му, да је врло силно узбуђен; али он само узе за руку Клавдију Петровну и под изликом, да је заборадио нешто врло важно рећи, одведе је у другу собу.

— Сећате ли се, шта сам вам говорио, — вама јединој; ни ваш муж чак не зна о том ништа, — о Т-ској години мога живота?

— Сећам се врло добро; ви сте често о том говорили.

— Нисам говорио, него сам се исповедао, и то једино вама! Ја вам никад не рекох име те жене: она је — Трусоцка, жена тога Трусоцкога. Она је умрла, а Лиза је њена кћи — и моја кћи!

— Је ли то истина? Да се ви можда не варате, — запита Клавдија Петровна са неком узбуђеношћу.

— Никако, ни најмање се не варам! проговори усхићено Вељчаџинов.

И он јој исприча све, колико је могао у брзини и у оној узбуђености. Клавдија Петровна је и пређе знала за све то, само име оне даме није знала. Вељчаџинову свагда изгледаше и сама помисао страшна, да би могао когод од његових познатих гдегод срести мадаме Трусоцку и помислити, да је могао *он* и *тако* љубити ту женскињу, да чак ни свом најприснијем пријатељу, Клавдији Петровној, не имађаше смелости да до данас каже име „те женскиње“.

— А отац ништа не зна о томе? — запитаће она, саслушавши причање.

— Не, он не зна... Оно, управо, то ме и мучи, што с тим још нисам са свим на чисто! — настави немирно Вељчаџинов. — Зна он, зна; ја сам то опазио данас а и ноћас. Али ја хоћу да дознам, колико и шта он зна? За то се и журим сад. Вечерас ће и он доћи. У осталом чудим се и сам, откуда би могао знати — то јест *све* знати? За Багаутова зна све, о том нема сумње. Али за мене? Ви знате, како у таком случају жене знају да заварују мужеве! Да се сиђе и сам анђео с неба — муж ни њему не би веровао — а жени ће веровати! Немојте климати главом нити ме осуђујте, ја сам себе осуђујем, и осудио сам се због свега давно, давно!... Видите јутрос, кад сам био код њега, ја сам толико био уверен, да зна све, да сам сам себе компромитовао пред њим. Верујте ми, да ме је тако стид и тако ми тешко, што сам га ноћас онако грубо предусрео. (Касније ћу вам већ о свему причати подробније!) Та он је ноћас и дошао к мени из несавладљиве пакосне жеље да ми покаже, да зна за своју срамоту и да му је познат кривац! Ето то вам је сав узрок његова глупог доласка у пијану стању. Али то је сасма природно са његове стране! Он је баш имао намеру да укори и скруши! У опште, ја сам се врло ружно понашао ноћас и јутрос! Неопрезно и глупо! Сам сам се издао! А што ми је и дошао, баш кад сам био онако растројен? Рекох вам, да је чак и Лизу мучио, мучио је дете, и то сигурно за то, да ми се освети, да искали срце ма и на детету! Јесте, он је огорчен — па ма како да је ништаван, он је огорчен; и то јако огорчен. Сам по себи није ништа него будала, и ако је пређе, заиста, имао изглед човека на свом месту, то јест колико је могао, али сад — са свим је природно што је ударио овим путем! То све треба хришћански гледати! И да знате мила и добра моја... ја ћу се према њему са свим променити: бићу с њим добар и пријазан. То ће чак бити и „добро дело“ од моје стране. Јер, кад се узме право, ја сам ипак пред њим кривац. И још ћу нешто да

вам кажем, да знате: мени је једном у Т. затраба-
ло четири хиљаде рубаља, и он ми их даде онај
час, без икаква документа, са искреном радошћу,
што има прилике да ми буде услужан, и ја сам но-
вац примио онда, узео сам га из његових руку,
узимао сам дакле новаца од њега, знајте, узимао
сам, као од правог пријатеља!

— Само будите опрезнији! — опазите на све то
Клавдија Петровна узнемирена — нешто сте ми
много усхићени, ја се чисто бојим за вас! Оно што
се тиче Лизе, она је сад и моја кћи, али ту има
још тако много замршена! И што је главно, будите
од сад смотренији; вама је врло потребно, да будете
смотренији, кад сте у срећи или у таком одуше-
вљењу; и сувише сте великодушни, кад сте у срећи
— дода уз то са осмехом.

Сви изидоше да испрате Вељчаџинова; деца
доведоше и Лизу, с којом се играли у врту. Они
гледаху на њу сад са још већим чуђењем, него кад
је дошла. Лиза се са свим натмурила, кад ју је Вељ-
чаџинов пољубио пред свима праштајући се и кад
је са жаром поновио обећање, да ће доћи сутра са
оцем. До последњег тренутка она ђуташе и не гле-
даше на њега, али на послетку га на једаред ухвати
за рукав и повуче у страну, устремивши молећив
поглед на њега; хтела је нешто да му рекне. Он
је одмах одведе у другу собу.

— Шта је, Лизо? — запита је нежно и ободра-
вајући; али га она, још једнако обзирући се боја-
жљиво, повуче још даље у кут; желела је, као што
се видело, да се од свију сакрије.

— Шта је, Лизо, шта си хтела?

Она ђуташе неодлучно; укочено је гледала у
његове очи својим плавим очицама, а на свима
цртама њена лица изражаваше се силан, безуман
страх.

— Он ће се... обесити — прошапта као у
бунилу.

— Ко ће се обесити? — запита Вељчаџинов
уплашен.

— Он, он! И ноћас се хтео да обеси о коно-
пац! — говораше журно и предишући девојчица —
ја сам га видела. Синоћ је направио петљу и хтео
да се обеси, и говорио ми је, говорио! Он је и пре
хтео, увек је хтео... Видела сам ноћу...

— Не може бити! — прошапта Вељчаџинов не
верујући.

Лиза му на једаред поче љубити руке и плака-
ти, једва одишући од жецања. Нешто га је прекли-
њала и молила, али он не мога разабрати ништа
из њена истеричког грцања. И на увек му се уре-
зао у памет, излазио му пред очи на јави и снито
се на сну онај измучени поглед јаднога детета, које
у неописану страху и са последњом надом гледаше
у њега.

— И зар га заиста тако воли? — суревњиво и
завидљиво размишљаше он, враћајући се са грозни-
чавим нестрпљењем у град — она је јутрос сама
рекла, да мајку више воли... можда њега и не
воли, него га и мрзи!...

— А шта би са вешањем? Шта је она оно го-
ворила? Та будала да се обеси?... Морам распи-
тати! Треба то све што брже расправити — ко-
начно расправити.

(Наставиће се)

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

За римском владом дошла је перијода непре-
кидних бојева, у којој је варош час ускрсавала из
развалина, час опет бивала разорена те као мастан
плен ишла од руке до руке. Јустинијан (527—565),
који се нарочито бринуо да осигура границе држа-
ви и који је, као и своју поноситу престоницу на
Босфору, корисним и лепим грађевинама снабдео и
најудаљеније провинције, подигао је на ново и Син-
гидунум, утврдио га и спојио фортификаторски са

градињем с оне стране Саве.*) Хуни, Источни Готи,
Гериди, Авари и Словени били су сад наизменце
суседи тој пограничној тврђави, о чије се зидове
ломила бура вреве народâ. Нарочито су Авари са
ретком истрајношћу и смелошћу опкољавали Син-
гидунум и гледали да га сатру. Но најпре би су-
ђено да се покори Сирмијум. Пуне три године тра-

*) Gibbon Edward. History of the decline and fall of the
Roman Empire. London 1777.

јала је онесада тога града, од 579 до 582, и кад није било у њему више прибора, предало се становништво, по што је услед глада и невоље спало на половину. Од тога се времена Сирмијум није могао више дићи. Но ни Сингидунуму није било суђено да дуго ужива свој обновљени сјај. Борио се до душе храбро, али није могао одолети дивљим четама Хагановим. После великога ратног похода, који је предузео цар Мавриције против варвара и по свој прилици кад су њега скинули с престола, навалили су Авари по трећи пут на Београд. Овога је пута наишла катастрофа. Зграде бише са земљом савршене, а јадни становници одвучени у ропство. Име Сингидунум нестаје од то доба из историје као и име Сирмијум а појављује се први пут словенско име Београд.

Словенска племена, која се још пре Авара населила била у тим крајевима у суседству Гериде а према Аварима стајала у поданичком одношају као доцније Срби, као да су старом римском Сингидунуму надели словенско име Бели Град. Свакако се у трактату Лудвика Побожног са Лавом IV Јермењанином Сингидунум први пут званично називље Алба граеса, но ипак је врло вероватно, да је нови званични назив одговарао народном називу Бели Град, који се употребљавао већ од дужега времена. Да ли је већ постојао словенски назив, пре но што се у почетку VII века Срби населили у ове крајеве или долази од тих нових насељеника, којима је по извештајима Порфириогеновим цар Ираклије дознао нова станишта, са свим је споредно питање, јер су непосредно пре Срба у тим крајевима живела словенска племена, чији се језик у то време једва ијоле разликовао од језика Срба и Хрвата. Толико је по том извесно, да од почетка VI века на сутоку Дунава и Саве живе Словени и да је од то доба стари римски Сингидунум своје келћанско име заменио новим словенским, те ово од онда задржао за свагда.

Но друкчије је било са владавином над Београдом. Та се непрекидно мењала а са њом зацело и физиономија тачке, о коју се толико отимали. Са калејдоскопском се брзином мењају историске слике, које нам сад излазе пред очи једна за другом. Авари, Франци, Бугари, Византинци и Мађари наизменце се ту боре о власт над крајевима Дунава и Саве. За аварском државом, коју је покорио Карло Велики и од које није остао био ама ни један атом, дошла је влада Франака, који су у грчком и словенском имену сремске планине (Frankoschorion, Фрушка Гора) оставили трагове свом некадашњем животу. Владу Франака заменила је опет влада Бу-

гара, који су дошли били до неслућене моћи. Они су најпосле у цару Василију Бугароктону наишли на свога мајстора.

Кад је Василије II (976—1025) уништио бугарску државу цара Самујила те и на Београд истакнуо царска знамења и заставе, на једаред се повратио мир и ред. Све је то савило колена пред силним византиским императором, те се Срби, Хрвати и Мађари, чије је оружје донде звечало по долинама Дунава и Саве, вољно подвргли византиском господству. Но не за дуго, јер је спровод, који је године 1025 мошти цара Василија спроводио у цркву јеванђелиста у Хебдомон, значио, да је и срећа и сјај ромајске државе од пуних педесет и пет година спуштен био у гроб.

Свуд по држави а и по њеним границама дигоше опет главе против Византинаца. Безобзирце стадоше Мађари нападати на византиске крајеве на дољњој Сави. Скоро се читав век борило о Сирмију и Београд. Кад год су Византинци подигли тврђаву на оној страни обали, увек су је порушили Мађари па су најпосле, кад су је задобили, на место старог Таурунума назидали чврст градић, којем су наденули име пређашње грчке тврђаве. Тако постаде Зевгмин или Землин, данашњи Земун, који је Мађарима ваљало да служи као предграђе за освојење Београда. Ово је најпосле одиста и пошло за руком краљу Соломону, који је око године 1070 скупио мађарску војску код Сланкамена, да казни Грке, „што су они као господари Бугарске често подстицали и потпомагали разбојничке печенешке рује да упадну у мађарску земљу“. Бачка и шопроњска војска, које су предводили грофови Фајт и Јован, нису се поплашиле од грчке ватре, коју су непријатељи на њих сипали, те су извојевали себи прелаз преко Саве и засели пред Београдом. Грчки заповедник Никита позове Печенеге да га ослободе од опсаде, но ове потуку Мађари. Сад дође и главна мађарска војска под краљем Соломоном и војводама Гезом и Ладиславом, пређе реку те загрози Београду још већма. Два месеца су Мађари опсађивали Београд и он би им још дуго био одолео, да није мађарска једна девојка, која је била заробљена у Београду, као што вели прича, ћерка Великоварадинског владике, запалила ватру те тако одлакшала упадај својим земљацима, који сад грозно стадоше пљачкати и убијати. Никита побегне у град и преда га најпосле уз поштену реч, да сме слободно отићи из њега. Краљ Соломон победоносно је до душе војевао све до Ниша, но наскоро се вратио у Угарску, где су у Арпадову краљевском дому букнуле задевице о престо. Соломон се мораде одрећи пре-

стола, а нови краљ Геза I, чија је жена била ћерка цара Никифора Ботонијата, склопи мир с Византинцима и изда им Београд. Тако Београд опет доспе под власт Ромајаца.

Но за мало, па ће у јадној тој вароши, којој је било суђено да живи немирно и у вечитим бојевима, одјекнути јака оружја. Случај хтеде те у исто време у Византији и у Угарској седоше на престо енергични и ратоборни владари. У Угарској за краљем Коломаном, који умре године 1114, дође Стеван II; у Византији, после смрти цара Алексија Комнена, године 1118 попе се на престо његов син Јован II или Кало-Јован, изврстан владалац и војсковођа. Оба су владара имали особито енергичан карактер а исто тако и ватрен и страстан темперамент. Особито важи то за мађарскога краља Стевана, који се завадио са свим суседима, нарочито са Млечанима. Цар Јован, чија је жена била ћерка мађарскога краља Ладислава I, од чести из политичких разлога прими у свој дом претенденте Белу и Алмоша, који су побегли били из Угарске. Можда је — а то је у пуној мери одговарало принципима византиске политике — ову прилику хтео да употреби, да као рођак краљевскога дома претендује неке мађарске крајеве. Диференције, које се услед тога изродише међу Кало-Јованом и Стеваном II, доведоше до ултимата мађарскога краља, који је захтевао, да се од стране претенденти, а кад му тај захтев Византинац одлучно одби, до рата, који су оба владара водили с наизменичном срећом. Опет је долина Дунава и Саве код Београда била позорница крвавих бојева. Стеван II, чија војска није била потпуна те се услед тога морао послужити чешким најамничким четама, најпре је узмицао испред победоносног Кало-Јована, но наскоро је добио толику предност над својим противником, да је овај био приморан повући се те тако Мађари освоје Београд. Краљ Стеван нареди те се зидови и куле поруше до темеља; не остаде камен на камену; добијена грађа буде однесена у Земун, где Стевану далматинско-талијански неимари и грчки заробљеници подигоше нова утврђења.

Но извојевани успеси заведоше мађарскога краља на поход до Филипопоља, где га Кало-Јован домама у клопку и потуче. Кало-Јован повија мађарску војску и потуче је, после претходна крвава судара мађарске и византиске флоте на Дунаву код места Рама у данашњој Србији, на реци Карашу у Банату. Разорени Београд услед тога опет падне шака Грцима, али не на дуго, јер се цар Јован повуче у Византију а град, који се и онако није могао више бранити, остави не многобројној посади,

коју краљ Стеван II без икакве тешкоће уклони. Нови поход цара Јована није за њ имао никаква баш знаменита успеха. Борбе се завршиле миром, склопљеним године 1126 међу Византинцима с једне стране и Мађарима и Србима с друге стране, у којем све партаје задобише по нешто а Београд допаде мађарским краљевима.*)

Новим крајевима проширену државу Стевана II, који је умро године 1131, добије једини још живи законити изданац лозе Арпадове. Био је то краљ Бела Слепи, чија је жена Јелена, ћерка српског великог жупана Уроша, по смрти краљевој а за време малолетства сина свога Гезе II, била регенткиња. Са Јеленом и палатином Белушем, рођаком краљице и српске владалачке куће, дође српски народ у ближи додир с Мађарима, који су донде у својим борбама са Византијом били сами на себе упућени, но сад могли и савезништво српских владара повући у круг својих политичких и милитарних рачуна. С друге су стране опет српски владари ишли за тим, да се опросте византискога господства. Да им је изгледало да се тај смер може постићи наслоном на Угарску, разуме се по себи, кад се зна, да је Геза II рођацима своје српске матере неизвештаченом симпатијом био одан.

Догађаји, који се сад десеше, ма да савез није имао жељени успех, доказују, да је такав савез на живот и смрт био потребан.

Са управо гигантском снагом диже се цар Манојло Комнен (1143—1180) као препородилац римске величине и славе. У владара је тога спојен био дар и снага, образовање и свест о смеровима. Он је покушао ратовима и политиком да ромејску државу још једаред дигне до оне висине, на којој је стојала, још док је Јустинијан или Василије имао скиптар у рукама. Да утврди фактични посед, да разгони еманципацијоне тежње народа, што живљаху у његовој држави, да неверне клетвенике поврати у ред и поредак и да натраг освоји византиске крајеве, који су услед несрећних ратова или рђаве политике његових претходника у туђе руке били доспели — то су били смерови, за којима је ишао цар Манојло и за које је имао и потребне генијалности и потребне енергије да их постигне.

Погледи су његови по том били управљени и на Србију и Угарску. Србија је покушавала да разреши

*) Суседни Земун врло је често делио судбу Београда, као што у опште сви политички и ратни догађаји старије, па чак и новије перијоде, којима је позорница био Београд, нису остали без дејства на Земун и његов облик. Занимљива и драгоцен материјала о том има у Сопровој Монографији Земуна и околине му. Земун, 1890. Штампана Сопрона и др.

свој клетвенички одношај а Угарска је имала у својим рукама позамахан комад византиске земље и Београд, једну од најјачих и најважнијих пограничних тврђава. Радио је брзо. Извештен о савезу међу великим жупаном Рашке и краљем Гезом, нападне Манојло, кад је мађарски владар на другој страни био забављен, његове српске савезнике и примора их да признају византиско господство. Сад окрене Комненовић своју снагу против Гезе (1152). Са великом војском, а журно марширајући, дође до Дунава, поседне Београд и мађарске крајеве, који су пре припадали грчкој држави, и опколи Зевгмин (Земун). По што је заузео ту утврђену варош и са становницима јој грозно поступио, нареди Манојло те се поруше зидови и куле а материјал се на лађама пренесе преко у Београд, да се употреби на обнову те разорене тврђаве. Избегавајући борбу са војском палатина Белуша, који се онамо журио, повуче се цар у Београд а за тим дубље у земљу. Али године 1155 опет дође до рата, који је Геза заподео по наговарању Андроника Комнена, царскога намесника у дунавској провинцији, како би се опет докопао Београда и краја, који спада уза њ. Рат је тај завршен поразом мађарске војске, исто тако идући ратови, које је Манојло предузео, да тобоже помогне неким мађарским претендентима, који су били у његовој војсци, да до престола дођу, но у истину да себи у Угарској осигура неограничен утецај и Срем да себи узме. Но свију тих добитака најславнијег Комненовића нестане са његовом смрћу. Краљ Бела III, некадашњи штићеник Манојлов, био је први, који се дигао против Византије. На његов се пример угледали српски кнежеви. Мађарска војска заузме Београд па, пустошећи земљу, продре дубоко у унутрашњост византиске државе. Кад је Фридрих Барбароса касније, на трећем креташком походу, пролазио кроз те земље, каже се да је онде нашао све разорено. Покушај цара Исака Ангела, да мађарску војску потисне натраг, пође за руком само у пола, ма да су Византинци допрли били до Дунава. То је било последњи пут да је грчка војска ступила у тај крај. Београд и цео крај на Дунаву остаде у рукама Мађара, чије је господство изгледало да је учвршћено сад, кад је Византинаца са свим nestало. Но наскоро ће та важна тачка постати кост, о коју ће се отимати Мађари и балканске државе, које се на уштрб Византинцима тако нагло развијале. Колико је моћ ромејске државе почела да опада, толико се Србија и Бугарска све више стале развијати и унутрашње и спољашње. Те државе наследиле у северним крајевима балканског полуострва византиску државу и обе су гледале

да прошире своју земљу до Дунава и Саве. Србија је била још и сувише слаба а да би сад већ могла била у дело привести своју експанзивну снагу према северу. Језгро те државе, којом је сад владала моћна и свога смера свесна династија, лежало је далеко на југу, обухватајући југозападне нахије данашње Србије, садашњи новопазарски санџак и Зету, дакле данашњу Црну Гору са скадарском облашћу. Стеван Немања, основалац владалачке породице, која се по њему прозвала, за овај мах је искључиво тежио за тим, да угуши унутрашње раздоре и да с успехом војује против Византинаца те да тако учврсти своју краљевску моћ. За сад још није могао мислити да нападне на ону државу, са којом су његови претходници Урош и Чедомиљ стојали у пријатељским односима. Са те се дакле стране Угарска није имала разлога бојати за своје земље с оне стране Дунава и Саве. Напротив је опасност претила с друге стране. Бугарска, која се од силних удара цара Василија једва једвине опорављала, била је под Јованом Асеном I васкрсла на нов државни живот. Његов наследник Калојован или Калојан (1197—1207), ванредно енергичан и ратоборан владар, васпоставио је стари сјај бугарске државе. Освојио је Варну и победоносно је дошао до под зидове Цариграда. Београд и источни крај, који се и данас још зове Браничево, предадоше се Бугарима, који без велике муке заузеше од Мађара тек слабо поседнуте а и осим тога опале градове. Краљ Имре употребио је до душе прилику, кад је у Србији посредовао у корист једнога од претендента и наследника Немањиних, да зарати на Калојана те да натраг задобије изгубљене крајеве, но наскоро је бугарски цар, кога је папа Иноћентије III преко свога легата Лава крунисао за краља, задобио опет Београдски крај те је Београд још дуго припадао бугарској држави.

И под Јованом Асеном II (1218—1241) задржала је Бугарска све под Калојаном освојене провинције. Осим Дунавске Бугарске обухватала је Браничево и Београд, Ниш и Велбуже (Костендил), Тракију са Дидимотихоном и Једренима, Македонију, наиме серески, скопљански, прилипски, девоски и охридски срез, па Арбанашку, Елбасан до Драча.*) Тек пред крај владе Асена II загрозише са више страна његовим земљама. Не зна се поуздано, кад је Београд и Браничевски крај, који се од прилике пружао до ушћа Тимока, опет натраг доспео Мађарима у руке; но толико је сигурно, да је краљ Бела IV (1235—1270) те крајеве опет посео и од њих

*) Jireček Konst. J.-s. Geschichte der Bulgaren. Prag 1876. F. Tempisky.

створио тако звану банију од Мачве, која је у ужем смислу обухватала крај од Смедерева дуж Дунава и Саве до Дрине, у ширем смислу још дистрикт Браничева од Мораве до Тимока.*) За краљевског намесника постави Бела свога зета, малоруса Растислава. Тако Београд после многих и врло чудних промена дође опет Мађарима у руке. Баш у то се време стаде развијати моћ српског краљевског дома Немањића. Док је Бугарска после кратке сјајне перијоде Асеновића почела опадати, дотле су неколико њих најзнаменитијих српских владара које смелим разним делима, које политичком разборитомшћу проширили и утврдили своју моћ. Границе Србији све се већма шириле, у колико су границе Византији и Бугарској бивале све уже. Да је у таквим приликама морало доћи и до тежње, да се прошире према северу, у толико је појмљивије, што Дунав и Сава изгледаху да природну међу дају држави, која се ширила, а Београд као важна утврђена погранична тачка био је и сувише примамљив, а да би се човек тако негледуш могао одрећи идеје, да освоји те крајеве, у којима је и онако живео српски народ. Но у овом случају не ће одлучити оружје. Нежне женске руке, као што се то чешће дешавало у средњем веку, добавише српским владоцима крајеве дуж Дунава и Саве, за којима им је срце жудело. Драгутин, син краља Уроша а праунук Стевана Немање, ожени се Катарином, ћерком потоњег мађарскога краља Стевана V. Задевице са оцем и очино обећање, да ће му још за живота уступити круну, наведоше нестрпљивога Драгутина те потражи помоћи у свога таста да завојшти на краља Уроша. Тек што је краљ Стеван V (1270) са чешким краљем Отокарком, са којим је био заплетен у крвав рат, склопио мир, а угарска војска већ поново мораде поћи у бој, но овога ће је пута предводити српски краљевић. Драгутин уз мађарску помоћ потуче свога оца Уроша и примора га да побегне у Драч, где краљ Урош од туге свисне а Драгутин поседне Мачву, коју му је његов таст Стеван дао као мираз принцесе Катарине. При свем том још није било сигурно, коме припада тај крај, о који се толико отимали. Но изгледа као да је под владом краља Милутина (1276—1321), Драгутинова брата, потпао под српску круну. Под овим владарем, који важи као један од најразборитијих и најзнаменитијих међу Немањићима, достигла је српска држава полет, који је био раван полету Бугарске под Асеновићима. Ратови и женидбе помогоше томе монарху, који баш свагда није бирао средства, те

увелича државу и појача краљевски углед.*) Краљ Милутин, прави витез Блаубарт међу Немањићима, четир се пута женио и исто се толико пута раставио са својим женама. Свака је женидба том владару донела ма какав знатан прираштај земље. Са својом другом женом, мађарском принцесом Јелисаветом, добио је краљ Милутин Мачву. Прича је ту везу, која у осталом нити је била срећна нити трајна, романтично искитила. Лепа мађарска принцеса, чија је старија сестра Катарина, као што знамо, била за краљем Драгутином, кажу да је са несрећне љубави отишла у калуђерице у женски манастир на Зечјем Острву код Будима (садање Маргитино Острво). Одатле кажу да ју је српски краљ одвео и узео за жену. Управо се не зна, како је постала та прича, но што се сигурно зна, то је, да се Милутин с Јелисаветом после кратка брака раставио те се стао освртати за другом женом. Али је Мачву задржао као провинцију српске круне.

Од то је доба Београд остао српски, ма да је у ратовима, које је доцније водио краљ Стеван Душан Силни са мађарским краљем Лаушем из куће Анжујића, тај крај час од српске час од мађарске војске био поседнут, како је кад променљива ратна срећа била наклоњена сад једном сад другом непријатељском владару. Борбе година 1353 и 1354 завршиле се повратком Лауша Великог а Душан је онда натраг добио Мачву па с њом и Београд.

По Душановој смрти настаје у историји Београда дужа почивка, која је како у Угарској тако у Србији испуњена унутрашњим немирима и страначким борбама. Тежње мађарских и српских владара, које су донде управљене биле на увећање њихових држава и повишење њихове моћи с поља, устукнуше сад испред непрестане бриге, да се одржи краљевски углед унутри. У борбама, које су под регентством удовице краља Лауша Великог, краљице Јелисавете, по земљи беснеле, паде углед и моћ мађарске круне са висине, на коју се успела била под оба последња мушка Анжујића, исто тако, као што је у исто време у суседној Србији по Душановој смрти са свим нестало ауторитета династије те и једин-

*) Калаји у својој Историји Срба вели за тога владара ово: Милутин Урош II спајаше са несломљивом снагом воље и најкрућом истрајношћу чудновату окретност и управо византиску лукавост. Пред његовим очима лебђаше само истакнути смер, у избору средстава повољаше се једино за гледиштем целисходности и не може се порећи, да га је у том погледу његов правилни осећај ретко преварио. Својим политичким смеровима у свако је доба подвргавао своје индивидуалне наклоности и сва његова дела имала су само један смер: Србију начинити великом и моћном. (Историја Срба, страна 53)

*) Benjamin v. Kállay. Geschichte der Serben I Band. Budapest, Wien und Leipzig bei Wilhelm Lauffer. 1878.

ства државног па препирке о престо, страначке борбе појединих кнежева и зачетак праве средње-вековне борбе песницом земљу доведоше до потпуна расула. Неприметно изгуби Србија Београд и Мачву. Краљ Лазар, последњи српски краљ, хтеде барем по имену српској круни да одржи Београд и сремску земљу с оне стране Саве тим, што кћер своју даде за бана од Мачве, Николу Горанског. Но какву је важност могао имати Београд у таквим политичким приликама? Је ли дакле чудо, што су северне провинције Србије остављене биле саме себи и бризи свагдашњих намесника те су погранични градови на Дунаву стали опадати и пропадати? Врло брзо, по што је пала независност Србије, потпадоше дунавске провинције под Угарску, но она се у овај мах слабо бринула за њих. Тајовит се неки мир

расуо по полаопалим зидовима и кулама Београда. Буре као да се набеснеле, борбе народâ као да су престале. Београд и стари римски ратни друм као да су живели само још од успомене на крваве бојеве, на страхоте монголске најезде и на голему вреву крсташких чета, које су јездиле у свету земљу.

Па ипак тај мир није био мир мртвачки, крај бурну животу! Био је то мир пред велику буру, која је с елементарном снагом с истока добрујивала. У сад започетој страшној борби, у којој је хришћанство најзад подлегло османлиству, суђено би Београду да као последњи бранич јевропске цивилизације, као последње прибежиште крста добије ненаслућену важност и да листове историје човечанства испуни гласом о славним делима неустрашивих јунака и чврстих у вери хришћанских чета.

(Наставиће се.)

Т. Ст. Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

Н Е М Ц И И Ф Р А Н Ц У З И

(Наставак)

Човек се мора дивити, како је то да су Немци код толиких напора могли да остану неспретни и троми. Пре но што ће да ступе у варварску, мистичну и збуњену перијоду средњега века, они нису имали каде да се користе оним грчко-латинским васпитањем, које су Римљани распротрли у свету; ето велике чињенице, којом се објашњава, зашто је Немачка пошла развитком, који је сасвим противан француском.

Нагони француске пасмине канда су претизавали утицај Рима, јер после два века за освојењем били су заборавили свој језик и очаравали су своје победиоце речитошћу својих витија и елеганцијом својих учених људи. Ђермани на против видели су Римљане само из далека. Па и они, који су могли да се утанчају у додиру с њима, на границама или у војскама, већином су помагали да се образује војничка аристократија у латинским земљама. И заиста Немци нису знали за древност, него тек о ренесанси, па и тада су је познали само учењаци и виши сталези. Народ оста предан незнању.

Замислите два детета, од којих се једно још од мале малоће васпитава у школи, у ва-

роши, а друго се све до момаштва врзе по шуми и онда скоро на јуриш дође на свенаучиште. Код свега натчовечанска напора овај други, који је дошао у годинама, у којима се дух развија још, али се не преображава, увек ће показивати неку празнину; он ће морати хтеги тамо, где онај први само треба да се пусти; он дабогме никад не ће бити уметнички. Отуда долази то, да код свију њихових претензија и педантизма Немци никад нису схватили дух грчко-латински. Овај дивни дух, који присиљава сваког појединца да усвоји извесне опште мисли и обичаје, који подиже средњу руку, дајући јој учешћа у величини укупности, који дисциплинује ориџиналност, уводи је у општи покрет, приморава је тако, да се отвори другима и твори је у истину корисном свему, у чем она учествује — тај дух није никад у пуном смислу речи испунио Немца. Само његови изображени људи могу да га схвате; а Француз је по рођењу онај фини и деликатни створ, који би Немац хтео трудом да постане.

Ако Немци никад нису знали да се прилагоде творилу латинских држава, да ли су барем знали да себи створе ориџинално друштво? Нису. Њихова ориџиналност састоји се управо

неспобедном нагону, који их тера из друштвених правила; у сваком од њих увек има један индивидуум, који одржава своју независност према друштву.

Како да се сложи ова чињеница са оном љубављу према дисциплини и с оним поштовањем према реду, које су тако хвалили? То је са свим просто: та љубав према закону, то поштовање реда не да би противни били њиховој индивидуалистичној природи, него су и непосредна последица њена. Ови *Naturkinder* збиља обично не примају кобности своје пасмине; исто се тако опазило, да дивљаци не да би се задовољили оним природним стањем, због кога им Русо завиди, него показују ванредну наклоност да приме све, што могу, од француских обичаја, па и француске пороке. И тако Тевтони и кад проклињу Велше, што више могу мајмуну их; већина их је и против воље независна, непотчињена. Али ма шта радили, њихов темперамент дучи се од »културе«, и управо за то су они осуђени на вечити напор, на потанку уредност у вршењу свију послова. Њима је забрањено да што у пола знају; ако нису све предвидели, они не виде ништа, но ипак при најмањој небрижљивости показује се њихова урођена неподобност у ужасним неспретностима.

II

Али оставимо њихов друштвени живот и погледајмо им приватни живот, који је скоро једини предмет књижевности; овде тријумфује индивидуализам њихове пасмине, па мислили они, осећали или радили.

Својим нагоном Немац је наклоњен да мисли за себе и да из себе све вади. Не што би се он обично тиме задовољио: нико није већи љубитељ општих реченица и нико их не казује са свечанијим уверењем. Али је и ту напор залудан. Невештина и необичност изражавања показују, да му ум није створен да у бесконачност варијира примљене мисли, да савршено изрази оно, што човечанство мисли у датој часу, него да истражује сам и да у напред мисли, што ће људи мислити. Дух му је дух из основа (*gründlich*); он је подобан да продире само до основа ствари, па ма каткад тамо и остао.

Широк и спор, овај дух није подобан за оне просте закључке, који су у исти мах француска сила и француска слабост. Сваколика

стварност огледа се у црној клети овог великога мозга, немилосрдно потпунога, немилосрдно збуњенога. Он нема као Французи, оштри поглед ђенерала, спојен са даром, да не види изузетак: тога својства, које, добро уређено и мудро сузбијано, твори тајну француске уметничке и књижевне величине, тога својства у њега нема никако. Чим се латио какве ствари, он се изгуби у чрезмерности чињеница, као у каквој прашуми. Залуду су ту удобне теорије, које су замишљене пре њега; како не може да споји јасност с истином, како нема срећу израза, који, очаравајући укус, лакше задобија ум, он не може да схвати истину, ако јој не ће у исти мах схватити противност; ниансе, које сметају, не ће да ишчезну; увек види велику стварност преко начела, која се он усудио да постави; види мутно, јер види све.

Кад после дуга истраживања општа која мисао хоће да клија, то је само неопредељени подбел одељен од свитања. Па и кад је пронашао плодотворно начело, он га види само закрчено противним примедбама, и он га износи само начичкано безбројним ограничењима, у густој помрчини. И тако се често дешава, да не може да саопшти истину, до које је дошао. Кад је мислио о себи, он је мислио само за себе. Сведен на незахвалну улогу претечину, то је Кристофор Колумб, који каткад пронађе нов свет, али га не позна.

Овај ум, таман због пространости своје и што хоће да је разговетан, морао је произвести према себи и језик. Хвала механизму састављених речи, језик множи и иде на руку неологизмима; његов склоп, остављајући суд до краја реченице, успорава ход духа и гони га да мисли тромо, споро, непрестано. Уместо да пусти речи да оне мисле половину и често и три четвртине мисли, Немац тражи оно, што ће да каже, у часу кад то говори. Уметака, парентеза има тма божја у реченици, те нам најпосле скрију језгру. Свака је мисао као слика велика дрвета, које пушта гране на све стране; сликар није заборавио на стабло и на главне гране, али их ми више не видимо, јер толико су се дали у посао, да их заклоне безбројним границима. Све је ту: за то се ништа не види.

III

Још већма, него мисао, у Германаца је чувство лично, тако да се каткад не може да саопшти.

Прво ретко бива, да његова чувства иду до страсти. Томе су противни његов живот, његов темперамент, његова навика на премишљање.

Живот му је, као што је познато, у главном миран и једнолик. Осим неколико службених састанака, где су укочени и блутави, нема света у правом смислу, ако не ће бити у високој аристократији. Немац остане или у кући, уз закониту слушкињу и јато дечурлије, или је у пивари, где се мушки разговарају, говорећи један после другог, не ћеретајући, ако не ћуте »у лику«. А и како би у Тевтона могло бити иначе?

Он не живи као Латин, у исти мах у себи и у другима, хоћу рећи: он нема инстинктивно раније знање и непрестано старање за причињени ефект. Више држећи се основа него облика, он скоро никад не може да покаже ни оно што је. Природно је дакле, да се он у главном држи живота устојана, проста, затворена, својског (innig), као што каже, с осталим светом саопштавајући се само путем свога ума.

Он нема француски гибак и утаначен темперамент. Неподобан за укусе деликатне и опроштене извештачених потреба, него подложен природним посве силним потребама, он не уме да учини што, што у Француза често означава почетак сјајне каријере. Ма како велик био, ма како му се високо пењао дух, он увек мора да доста једе и исто тако да много пије. Пива и кобасица целога века, жена никаква и нежна са двадесет и пет година, ето без чега обично не може да буде, па ма био и најдубљи метафизичар, па био и песник највећма занесен идејалом.

Најзад његов ум, који му не допушта да се сав преда каквом начелу, исто му тако не да да се сав преда каквом чувству. Кад у њему каква страст гласно говори, он не пропушта, да иза ње чује, како говоре сва остала чувства човечанске природе. У њега занос никад није тако жесток, да би све друге страсти престале; и сама љубав, можда најјаче чувство, ни она му није никад једино чувство. И тако већ по томе, што у њему сва човечанска чувства и даље светле нејасно иза тренутне жеље, која се блиста на првом реду, он у исти мах ради финансиску спекулацију и етирску страст и мисли, да тиме чини нешто са свим природно.

Таква средина и таква природа кобно развијају чувства млака и мртва, која су у реду смештена свако у једном углу душину, где творе миран савез Истина, уобразиља гледа да попуни пличину срца; сентименталне сањарије пале своје неопређене фосфоресценције у полутами ових позитивних душа. Да би људи помислили, да он није најобичнији међу њифтама, Немац ће каткад да назове своју газдарицу (Hausfrau): О, душо моје душе! Али овај занос невин је, благ и чисто обичаја ради; најзанесенији заљубљеник уме да одгоди своју љубав, да би вршио најобичнији посао; он је успава, чим сунце гране, а у вече је буди после посла, који ће га приближити обетованој земљи Имена; тада замамљен, отежан дуваном и пивом, предаје се он слатким маштанијама; он је луд неколико часова, да би себе наградио, што је био цели дан паметан, уредан, миран.

(Наставиће се)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Г. Решетар пише у својем коментару на „Горски Вијенац“ на стр. 8 *гнијездо* мјесто *гнијездо*, на стр. 10 *погибел* мјесто *погибао*, на стр. 40: о *опређијелену* људске судбе. То је руско опређеленіе. На страни 43 пише: што се *сњело* Обраду. *Сниги* је правилан облик и има веће право да уђе у књижеван језик него *сњети*. На стр. 47 пише: од *чувства*. Госп. Решетару није тешко изговорити *чувство* а тешко му је изговорити *братство*. Ја бих пре писао *чувство*, а *братство* оставио бих на миру. Та је ствар решена још 1818 г. Боже мој! докле ће се код нас појављивати реформатори правописа?

Тако г. Решетар мијења правопис Вуков у овој тачци: „И групе *те*, *де*, у које Вук није дирао, ја сам обрнуо према правому изговору и према новијим мислима о њихову писању. Гдје год се наине те две групе налазе у средини од ријечи, а нема за њима гласа *т*, писао сам мјесто њих *ц*, н. п. *љуцки*, *брацки* мјесто *људски*, *братски*, а гдје за њима има глас *т*, ту сам напросто избацио прво *т* и *д* н. п. *богаство*, *госиоство* мјесто *богатство*, *госиодство*; у сложенијем ријечима пак писао сам *те* мјесто *де* н. п. *претсказане*, *претстоји*.“ Ја мислим да нема право г. Решетар што је у овој тачци измијенио пра-

КОВЧЕЖИЊА

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Песму Љубомира П. Ненадовића, коју доносимо у данашњем броју на челу, певао је уважени песник за Бранково вече у Заједници књижевника и уметника у Београду и на том је вечеру та песма и прочитана.

— У Београду излази од краја прошлог месеца нов лист за политику, економију и књижевност. Зове се „Родољуб“ а власник му је и одговорни уредник М. Борић. У другом броју а под рубриком „Књижевни преглед“ има чланак с натписом „И у књижевности политика“. Написао га је неки Л. тим поводом, што се у исти мах појавише два нова књижевна листа („Дело“ и „Оглед“), који се уз „поезију, приповетку, економију“ баве и „политиком, а нарочито политиком“.

— Првог овог месеца изашао је у Београду први број новог политичког и књижевног часописа, који се зове „Ред“. Уредник му је Павле Маринковић. За књижевност су у том броју од важности: Поздравно писмо дра Љубомира Неђића и у подлиску Преглед српске књижевности и то Критика у српској књижевности, од П. П—а.

— Из нашег је листа у засебну књижицу прештампана расправа Бранислава Станојевића „Најновији критичар наше новије лирике“. Књижица се може добити у књижарници Луке Јоцића по 20 новчића.

— Том. А. Братић, свршен богослов и учитељ у Фојници код Гацка у Херцеговини, јавља, да је намеран да изда књигу с натписом „Лука Вукаловић у српским народним песмама“. У тој ће књизи бити покупљене народне песме, које певају јунаштво Луке Вукаловића, а уз њих ће бити и кратак животопис тога јунака. Рок претплати је 15 јуни ове године а цена је књизи 35 новчића.

— У Загребу је у очи Сретенија умро а на појутарје Сретенија најсвечаније сахрањен чувени научник хрватски др. *Франа Рачки*. Покојни Рачки се родио године 1829 у Фуџинама у реткој жупанији. Гимназиске је науке учио на Реци и у Вараждину а филозофске и богословске у бечком Паазманеју, где је проучавао још и словенске и стране језике. Ту као ђак почео је већ сакупљати изворе за југословенску историју, која му је после била најмилија струка и на којој је урадио врло много. Од 1857 до 1860 бавио се у Риму а те се године вратио у своју домовину, где је пре свега уз владу Штросмајера ревно радио да се оснује југословенска академија знаности и уметности, којој је покојни Рачки био први председник. За ових двадесет и седам година, како та академија ради, био је покојни Рачки душа, која јој је удахивала живот, стожер, око којег се све у академији окретало. Ко је рад да сазна шта је све Рачки нарадио за хрватску књигу и просвету, нека потражи 35 број *Обзога* од ове

године, где ће уз заносно тонао некролог наћи опширно и тачно све забележено.

— Из „Правника“ од прошле године прештампана је у засебну књигу расправа дра Николе Огорелице „Хипотека на сопственој ствари или т. зв. власничка хипотека (hypotheca in re propria)“.

— Из чешкога часописа *Zlatá Praha* на по се је штампана расправа дра Јосифа Карасека „Cetyřstetímí jubileu“.

— Руски министар унутрашњих послова одобрио је издавање велика политично-књижевна часописа без превентивне цензуре. Часопис ће под именом Руски Голос излазити у Петрограду.

— *Nouvelle Revue* саопштава читав низ до сад непознатих писама Наполеона I, у којима се занимљиво јавља енергична аутократска нарав францускога Цезара.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Чајковскога опера „Јоланта“ давана је први пут пре месец дана у дворском позоришту у Карлсрухеу и постигла је одлучно повољан успех.

— За интенданта хрватског земаљског казалишта у Загребу на место покојнога Кнајзла именован је др. Стјепан пл. Милетић.

— У мађарском народном позоришту (*Nemzeti Színház*) у Будимпешти приказана је пре три недеље први пут нова драма признатог мађарског песника Варадије, којој је за сикл узет велики сликар Рафајило. *Revue d' Orient et de Hongrie* јавља, да је новина врло лепо успела, а то је — вели — у толико више заслужила, што је склопљена са свим по захтевима модерног позоришта: радња се развија брзо и сваки се чин завршава привором пуним ефекта.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— На место професора Димитрија Нешића, који је постао министар просвете у Србији, изабран је за ректора Велике Школе у Београду Светислав Вуловић.

— Професор Љубомир Стојановић изабран је за правог члана српске краљевске академије у Београду на место покојнога Јована Бошковића.

— Краљ Србије одредио је удовици покојнога Војислава Ј Илијћа годишње приномећи 2400 динара, догод јој деца са свим не одрасту.

— Пријатељи и поштовачи покојнога Војислава Ј. Илијћа договарају се да му дигну достојан надгробни споменик.

САДРЖАЈ: Песништво: Сећамо се. *. Управна служба. Вечити муж. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Немци и Французи. Бранич српскога језика. — Ковчежић: Књижевне белешке. Белешке о уметности. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожича у Београду.